

Iwona Obłąkowska-Galanciak

"W kręgu kultur bałtyckich", pod red.
W. Piłata, Olsztyn 1998 : [recenzja]

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 4, 683-685

1998

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

R E C E N Z J E i O M Ó W I E N I A

W kręgu kultur bałtyckich. Praca zbiorowa pod red. W. Piłata, Wyd. WSP, Olsztyn 1998, ss. 171.

W naukowym opracowaniu literatury litewskiej, lotewskiej i estońskiej nauka polska ma ciągle jeszcze wiele do zrobienia. Dlatego z dużym uznaniem należy powitać nową pracę autorów olsztyńskich. Mowa o czwartym już z kolei tomie interesującej serii, ukazującej się pod redakcją Walentego Piłata pt. *W kręgu kultur bałtyckich* (1998). Dotychczas ukazały się: *W kręgu kultury litewskiej* (1991), *W kręgu kultury białoruskiej* (1994), *W kręgu kultury ukraińskiej* (1995), wszystkie nakładem Wydawnictwa WSP w Olsztynie.

Tematy czternastu artykułów, które składają się na tom *W kręgu kultur bałtyckich* to kwestie literackie, historyczne, kulturowe i językoznawcze. Niniejszy tom otwiera studium Naftolego Bassela i Wiesławy Olbrych *Феномен пограничья культур — эстонской, латышской, литовской и славянских — в историческом и современном аспектах Ч. I — Эстония*, który podejmuje próbę określenia istoty zagadnienia fenomenu pogranicza kultur. Autorzy artykułu koncentrują się na trzech aspektach podjętego tematu badawczego: historyczno-kulturalnej orientacji literatury estońskiej; recepcji wzajemnego przenikania się kultury i literatury rosyjskiej, estońskiej oraz innych literatur słowiańskich; pośredniej roli Estonii i estońskiej literatury w ogólnokulturowym dialogu między Rosją i Europą Zachodnią. Powyższe zagadnienia zostały zanalizowane z dwóch punktów widzenia: pozycji samych rdzennych narodów bałtyckich i genezy ich kultury narodowej, a także z pozycji otaczających ten rejon „wielkich nacji kulturowych”.

Spod pióra Loly Zwonarowej wyszedł szkic *Не выбирая между свободой и любовью. Штрихи к творческому портрету прозаика Рэет Куду*. Twórczość estońskiej pisarki Reet Kudu to doskonały przykład tego, jak znajomość wielu innych kultur i narodów pozwala głęboko przeanalizować samoświadomość narodowego charakteru. „*Лишь в Москве — писал R. Kudu — научилась я на самом деле ценить однобокое упрямство своего маленького народа как хранителя уникальной традиции предков*”.

Danuta Ossowska w artykule *Письмо „Rubon” (1842—1849) jako źródło do dziejów kultury Polskich Inflant* kieruje naszą uwagę ku zagadnieniom instytucjonalności na terenach tzw. Polskich Inflant (obecnie Łotwa i część Estonii). Przedstawiając historię pisma „Rubon”, którego założycielem był Kazimierz Bujnicki, autor *Wędrówek po małych drogach* i *Pamiętników księdza Jordana*, D. Ossowska konkluduje: „Obiektywnie rzecz biorąc, zasługi »Rubona« i jego wydawcy są duże. Pismo spełniało rolę katalizatora życia umysłowego prowincji, w jakiś sposób określiło specyfikę i wartości kultury Inflant Polskich”.

Franciszek Sielicki analizuje motywy marynistyczne w folklorze Wilejszczyzny przed rokiem 1939. Autor na bogatym przykładzie ballad marynarskich i pieśni dowodzi, iż fakt istnienia wiedzy na temat Morza Bałtyckiego wśród

mieszkańców Wilejszczyzny jest oczywisty, świadczy także o bliskości tematyki marynistycznej.

Algis Kaleda w artykule *W stronę powieści postmodernistycznej (niektóre przesłanki rozwoju współczesnej prozy litewskiej)* podjął się trudnego zadania odpowiedzi na pytanie: jak myślenie modernistyczne przejawia się we współczesnej powieści litewskiej? Modele prozy awangardowej odnajduje autor wśród przedstawicieli młodszej generacji, którzy w ten sposób realizują swoje pomysły, rozszerzające granice tradycyjnie pojmowanej literatury. Na przykładzie twórczości takich pisarzy, jak: Pranas Kutkaitis, Leonardas Gutauskas, Jonas Mikėlinskas i in., pokazuje jeden z kierunków rozwoju prozy litewskiej, w której decydujące miejsce zajmują pisarze zorientowani na wielopoziomowość przekazu artystycznego. „Ich nastawienie — podsumowuje A. Kaleda — świadczy o świadomym zerwaniu z ważnymi tradycjami epiki litewskiej, przede wszystkim z pielęgnowanym przez kilka pokoleń wyraźnym rozgraniczeniem dwu warstw aksjologicznych, określanych zwykle jako „sacrum” i „profanum”.

Arnoldas Piročkinas w artykule *Czterechsetpięćdziesięciolecie ukazania się pierwszej książki litewskiej* analizuje fakt ukazania się w Królewcu w 1547 r. katechizmu luterkańskiego *Catechismusa prasty Szadei (Katechizmu zwykłe słowa)*, przygotowanego przez Martynasa Mazvydasa, jako wynik procesów kulturalnych zachodzących w Europie i na Litwie. „Książka ta dla kultury litewskiej jest — jak stwierdza A. Piročkinas — równoznaczna ze zwycięstwem pod Grunwaldem dla rozwoju państwowości. Obie te daty, — — w historii Litwy są ściśle powiązane: wątpliwe, aby bez zwycięstwa pod Grunwaldem ukazała się książka litewska”.

Interesujące zagadnienia przedstawił Mieczysław Jackiewicz w artykule *Kłajpedzkie środowisko literackie*. Aktywność litewskiego środowiska literackiego została przedstawiona w szerokich ramach czasowych, tj. od czasów jej kształtowania się w końcu XIX w. po lata współczesne.

Bazyli Białokozowicz w obszernym studium *Jazeps Osmanis w kręgu literatury polskiej* przedstawia fascynującą postać — przedstawiciela pogranicza kulturowego w najpełniejszym tego słowa znaczeniu. Jazeps Osmanis jako przedstawiciel naddźwińskiego łotewsko-polskiego pogranicza kulturowego prezentuje w swym dorobku twórczym „nieprzemijające wartości i bezcenne zdobycze kultur lokalnych i narodowych, ich duchowość, bogactwo i wielobarwność”.

Zagadnienia literackie i kulturowe zamyka artykuł Floriana Nieuważnego *Między poetyckim prometeizmem a donkichoterią, czyli o poezji Betti Alver i Vizmy Belešvicy*. F. Nieuważny rozwija intrygującą paralelę pomiędzy dwoma tak różnymi indywidualnościami poetyckimi, a ponadto reprezentującymi różne literatury i różne epoki. Podjęciu próby porównania tych różnych poetek dwóch literatur nadbałtyckich sprzyjała ta sama formuła, powtarzająca postawy zarówno Prometeusza, jak i Don Kichota, które także poetki uznały za swoją, traktując dewizę wszystkich poetów: „Jam znów w gromadzie. Czeka mnie robota: węglem poezji załadować serca”, jako stale żyjącą, uniwersalną i przekraczającą bariery kultur i języków.

Kontaktom językowym i problemom konfrontatywnym poświęcone są dwa

artykuły zamykające tom: Justyny Paweły *Bałtyckie *gintras 'bursztyn'*; — *etymologia i kontynuacje* oraz Alberta Bartoszewicza *O bałtyzmach we współczesnej polszczyźnie*, podkreślające w językach bałtyckich i słowiańskich wiele cech wspólnych, uwarunkowanych historycznie. Redaktor tomu, włączając do tomu opracowania Algirdasa Matuleviciusa *Studenci Wielkiej i Malej Litwy na uniwersytecie w Królewcu*, Władimira Griesznychy *Литературная жизнь Кёнигсберга* oraz Norberta Kasparika *Obraz Królewca w dziewiętnastowiecznych polskich pamiętnikach i wspomnieniach* starał się odpowiedzieć na pytanie: czy to też kultura bałtycka, a może po prostu rosyjska? Jak podkreśla W. Piłat: „odповідь nie jest tak jednoznaczna, jak by się z pozoru wydawało. Historycznie patrząc, ten obszar geograficzny (przed wojną część tzw. Prus Wschodnich) stanowi szczególnie interesujący obiekt badań, przede wszystkim ze względu na to, że zawsze koncentrowały się tu różne kultury: niemiecka, rosyjska, litewska i polska. Po wojnie zaś stał się on całkowicie zamkniętą enklawą i dopiero od niedawna obserwuje się tu wzmożone działania naukowe”.

Tom *W kręgu kultur bałtyckich* stara się wypełnić lukę w dotychczasowej literaturze naukowej, w której w podobnym metodologicznym integralnym kluczu analizowane zagadnienia nie były wcześniej podejmowane. W tym względzie przedstawione studia zawierają niezwykle cenny materiał badawczy, który z pewnością posłuży jako cenne źródło inspiracji do dalszych badań szczegółowych, co postawili sobie za cel zasadniczy pomysłodawcy owej serii.

Iwona Obląkowska-Galanciak

Jan Ptak, *Wojskowość średniowiecznej Warmii. Rozprawy i Materiały Ośrodka Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego w Olsztynie*, nr 172, Olsztyn 1997, ss. 252.

Polska historiografia wojskowa doby późnego średniowiecza wzbogaciła się w ostatnich latach o wiele cennych publikacji. Obok prac związanych z obchodzoną 750. rocznicą bitwy legnickiej, na szczególną uwagę zasługują opracowania dotyczące słabiej poznanych dziejów wojskowości poszczególnych prowincji i księstw XIII—XV w.¹ Do tego nurtu nawiązuje recenzowana praca. Autorowi przyświecał cel przygotowania monografii wojskowości „niesamodzielnego pod względem państwowym terytorium, jakim było średniowieczne dominium biskupów warmińskich, podległe ich władzy administracyjnej, a jednocześnie wchodzące w skład państwa krzyżackiego w Prusach” (s. 6). Zakres chronologiczny rozważań Jana Ptaka obejmuje okres ponad dwustu lat — od 1251—1254 do 1466 r. Wymagało to przeprowadzenia szerokich badań nad imponującą liczbą różnorodnych źródeł i zapoznania się z olbrzymią literaturą

¹ Mam na myśli cykl prac Mateusza Golińskiego, poświęconych późnośredniowiecznej wojskowości śląskiej: *Broń palna na Śląsku do lat trzydziestych XV w. oraz jej zastosowania przy obronie i zdobywaniu twierdz*, Studia i Materiały do Historii Wojskowości (dalej: SMHW), 1988, t. 31, ss. 3—26; *Uzbrojenie mieszczańskie na Śląsku od połowy XIV do końca XV w.*, SMHW, 1990, t. 33, ss. 3—64; *The silesian experiences of using fire-arms in battle in the open field in the 15th century*, Fasciculi Archeologiae Historiae, 1997, Fasc. IX, ss. 25—31; *Służba rycerska a potencjał militarny księstw śląskich w późnym średniowieczu*. Cz. 1: *Księstwo nysko-otmuchowskie*, Sobótka, 1998, t. 53, 1—2, ss. 33—67. Ostatnia praca została opublikowana już po ukazaniu się rozprawy Jana Ptaka.